

دایرة المعارف تشیع، مبشر دو حقیقت

○ اکرم مسعودی

می باشد». مقدمه‌ای که در بالا نوشته شد برگرفته از پیشگفتار کتاب «طرح تدوین دائرةالمعارف تشیع و فهرست عنوانهای مقالات» به قلم دکتر مهدی محقق است. با این مقدمه به معرفی و مراحل تدوین دائرةالمعارف تشیع می‌پردازیم. مرحوم حاج سیدابوالفضل تولیت متولی پیشین آستانه حضرت معصومه (س) بنیانگذار بنیاد اسلامی طاهر بسیار علاقه‌مند بودند که در زمینه‌های فرهنگ اسلامی خاصه تشیع کارهای فرهنگی انجام گیرد به همین منظور مرحوم تولیت اموال و دارائی‌های خود را برای کمک به مردم و دانشگاهها، تعلیم و تربیت و ترویج فرهنگ شیعه وقف کردند. در سال ۱۳۶۰ به هیأت امنای بنیاد اسلامی طاهر برای پی‌گیری کار فرهنگی مورد نظر ایشان پیشنهاد شد که به تدوین دائرةالمعارف تشیع که جای آن در فرهنگ شیعه خالی بود بپردازند و قرار شد این دائرةالمعارف زیر نظر آقای احمد صدر حاج سیدجوادی کار خود را شروع کند. بنابراین نخستین بار در دی ماه سال ۱۳۶۰ هیأت علمی تشکیل شد اعضای این هیأت آقایان بهاءالدین خرمشاهی، کامران فانی و دکتر منوچهر صدوقی سها بودند و همچنین از دکتر مهدی محقق دعوت بعمل آمد تا سرپرستی این دائرةالمعارف را بپذیرند. پس از انجام کارهای مقدماتی از سال

جلد هشتم از مجموعه دایرةالمعارف تشیع که حرف «ذات - ژرف» را دربرمی‌گیرد منتشر شد. «طرح تدوین دایرةالمعارف تشیع مبشر دو حقیقت است: یکی آنکه در آینده‌ای نزدیک مجموعه‌ای نفیس و عظیم در دسترس خواهد بود که ما را در شناخت بزرگان دین و آثار گرانبها و تراوش‌های افکار آنان کمک می‌کند و دیگر آنکه با شناساندن معارف اصیل شیعه و عرضه داشتن مواضع علمای تشیع، گامی استوار در راه وحدت و همبستگی میان امت مسلمان برداشته می‌شود، زیرا ریشه‌های اصلی اختلاف در عدم شناخت است، خاصه آنان که منافع نامشروع خود را در اختلاف و تفرقه میان مسلمانان می‌جستند کوشیده‌اند شیعه و تشیع را به نحوی دیگر معرفی نمایند. اینک می‌توان امیدوار بود که با طرح علمی و بدون تعصب معارف و معالم اصیل تشیع، برای نخستین بار برادران ایرانی و غیرایرانی مسلمان اهل سنت امکان ارزیابی و ژرف‌کاوی فرهنگ دیرینه تشیع را خواهند یافت و درمی‌یابند که شیعه نه تنها یک فرقه کم‌اعتبار و بدون پیشینه و پشتوانه فرهنگی نیست، بلکه از نظر اصول (کلام) هم‌مطراز با هر یک از دو فرقه بزرگ کلام اسلامی (معتزله و اشاعره) است با این امتیاز که از افراط و تفریط‌های هر دو گروه به دور است و نیز از نظر فروع (فقه) دارای سابقه و آثار قدیمتر و غنی‌تر

○ دایرةالمعارف تشیع (۸ جلد)
○ انتشارات شهید سعید محبی

دایرةالمعارف تشیع

توسط
مجمع‌العلماء
کتابخانه‌های
موسسه‌های

مطالعات
تولیت

نشر محمد سعید محبی

دائرة المعارف تشیعی

تألیف
 زین العابدین
 محمد باقر
 مجلسی
 تصحیح
 زین العابدین
 محمد باقر
 مجلسی

۱۳۶۰ تا ۱۳۶۲ طرحی برای تدوین دائرة المعارف^۲ آماده شد و پس از تعیین مدخل‌ها و موضوعاتی که باید به آن پرداخته شود طرح چاپ شد و در سال ۱۳۶۲ در دسترس دانشمندان و استادان قرار گرفت تا پیشنهادها را در رفع نقائص و کمبودها ارائه کنند، پس از اعلام نظر صاحب‌نظران مقالات در طول یکسال جمع‌آوری شد که پس از تغییرات مانند کوتاه کردن مطالب و بررسی‌های لازم در اختیار بخش ویراستاری قرار گرفت. پس از تصحیح مقالات الفبائی شدند و در انتها بعد از حروفچینی برای چاپ و صحافی فرستاده شد. هزینه این دائرة المعارف از ابتدا تا سال ۱۳۶۶ از عواید شرکت بنیاد اسلامی طاهر (اموال مرحوم تولیت) تأمین می‌شد و از سال ۱۳۶۹ از طریق اموال خانم محبی همسر و مادر شهید سعید محبی تأمین شده است.

تاکنون ۸ جلد از این دائرة المعارف به چاپ رسیده است و پیش‌بینی می‌شود حجم آن بین ۱۲ الی ۱۴ جلد برسد. لازم به ذکر است که مدخل‌های آن بیش از ۲۰۰۰۰ عنوان می‌باشد. در مقدمه مفصلی که آقای صدر حاج‌سید جوادی در جلد اول نوشته است مراحل تدوین دائرة المعارف تشیع را کامل توضیح می‌دهد و همچنین به سیر تاریخی دائرة المعارف‌نویسی در جهان اسلام با اشاره به غرب می‌پردازد. در این مقدمه، ۷ دائرة المعارف اسلامی که تاکنون به چاپ رسیده است را معرفی می‌کند. سپس در صفحه هیجده اصول و ضوابط کلی در تألیف و تدوین مقالات دائرة المعارف تشیع را توضیح می‌دهد که برخی از آنها عبارتند از:

- مقالات دائرة المعارف تشیع عینی و مستقل از عقیده شخصی است و در آنها عقیده عمومی شیعه اثنی‌عشری و اندیشه‌ها و آرای نهفته در منابع شیعی بیان شده است.

- مقالات مستند به اسناد و مدارک معتبر است.

- غالب مقالات کوتاه، متوسط تک موضوعی هستند و حتی‌المقدور از پرداختن به موضوعات دیگر در ذیل یک مقاله خودداری شده است.

- در اغلب مقالات بلند که تعدد موضوع در آنها پیش می‌آید مقاله به بخش‌های فرعی‌تر تقسیم شده است و...

سپس درباره محتوا و دامنه اشتمال این دائرة المعارف که حدود بیست هزار مقاله تألیفی را دربردارد و حتی یک مقاله ترجمه شده در میان آن نیست، می‌نویسد: «این دائرة المعارف دربردارنده امهات معارف و فرهنگ اسلام و تشیع است به مرکزیت ایران بعنوان مهمترین و کهن‌ترین مهد تشیع، این موضوعات عبارتند از:

- شرح مفاهیم کلیدی و اعلام قرآن مجید

- شرح توضیح احادیث معروف و اصطلاحات علم‌الحديث و آنچه درباره حدیث است.

- اصطلاحات فقهی و اصول فقه بر مبنای مدارک قدیم و جدید شیعی

- اصطلاحات کلامی

- ادعیه بویژه دعاهایی که از ائمه اطهار (ع) روایات شده

- اصطلاحات منطقی

- اصطلاحات فلسفی

- اصطلاحات عرفانی

- زندگینامه اعلام اسلام و تشیع و در درجه اول سیره نبوی و ائمه اطهار (ع) صحابه، رجال علوم اسلامی. قابل ذکر است تعداد کثیری از امامزادگان در مدخل «امامزاده» معرفی شده‌اند.

- مسائل دیگر مانند اماکن جغرافیائی، ادبیات فارسی و عربی با تکیه بر آثار شیعه

- معرفی کتابهای مهم شیعه و... در پایان هر مقاله نام نویسنده و کتابشناسی آن آورده شده در بخش کتابشناسی سعی بر کوتاه‌نویسی شده ولی در مورد مقالات کتابشناسی کامل نوشته شده است. در پایان مقدمه نویسندگان مقالات معرفی شده‌اند و پس از آن نام ویراستاران و همکاری که در این مجموعه همکاری داشته‌اند معرفی شده است.

پس از مقدمه متن دائرة المعارف شروع می‌شود که بترتیب هر جلد حروف زیر را دربر می‌گیرد:

جلد یک از حرف آب - احیاء، نشر بنیاد اسلامی طاهر، سال نشر ۱۳۶۶.

جلد دو از حرف اخبار - ایهام، سال نشر ۱۳۶۸.

جلد سه، از حرف ب - پیکار، نشر بنیاد فرهنگی شط، سال نشر ۱۳۷۱.

جلد چهار، از حرف تابعیت - تفسیر، نشر بنیاد فرهنگی شط، سال نشر ۱۳۷۳.

جلد پنج، از حرف تفصیل - چینی، نشر شهید سعید محبی، سال نشر ۱۳۷۵.

جلد شش، از حرف خاتم - حیوان، نشر شهید سعید محبی، سال نشر ۱۳۷۶.

جلد هفت، از حرف خاتم - دیه، نشر شهید سعید محبی، سال نشر ۱۳۷۸.

جلد هشت، از حرف ذات - ژرف، نشر شهید سعید محبی، سال نشر ۱۳۷۹.

پانویست‌ها:

(۱) طرح تدوین دائرة المعارف تشیع، و فهرست عنوانهای مقالات. زیر نظر دکتر مهدی محقق. - تهران: بنیاد اسلامی طاهر، ۱۳۶۲.

(۲) همان بالا.